

ЧОМУ „РЬЦИ СЛОВО ТВРЬДО”, АБО ПРО ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ КОНТЕКСТИ ЛЕКСЕМ РЕКТИ, СЛОВО І ТВЕРДО ТА ЇХ СЕМАНТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ

Давньослов'янські азбуки, які іменували букви словами, зафіксували кілька повнозначних висловів у порядку розташування букв. Одним з них є *рьци слово тврѣдо*. У статті простежується семантична модифікація цього вислову у фразеологізованих контекстах з кожним із його структурних компонентів за матеріалами фразеографічних і лексикографічних праць II пол. XIX – початку і кінця XX ст. з метою відтворення морально-етичних норм вербального спілкування за народнорозмовними і біблійними канонами.

Ключові слова: слово, Біблія, фразеологізм, паремії, етичні норми, мовленнєвий етикет.

Надежда Бабич

Почему „рьци слово тврѣдо”, или О фразеологизированных контекстах лексем *ректи, слово и тврѣдо* и их семантических модификациях

Древнеславянские азбуки, именовавшие буквы словами, зафиксировали ряд полнозначных изречений в порядке следования букв. Одним из них является *рьци слово тврѣдо*. В статье прослеживается семантическая модификация этого изречения во фразеологизированных контекстах с каждым из его структурных компонентов по материалам фразеографических и лексикографических трудов II пол. XIX – начала и конца XX ст. с целью воссоздания морально-этических норм вербального общения по народноразговорным и библиейным канонам.

Ключевые слова: слово, Библия, фразеологизм, паремии, этические нормы, речевой этикет.

Nadia Babich

Why „рьци слово тврѣдо” (*say the word firmly*), or About phraseologized contexts of the lexemes *say, word, firmly* and their semantic modifications

Old Slavic alphabets whose letters were designated by certain words have fixed several national phrases given in the alphabetic order. One of them is „say the word firmly”. In the article we analyse the semantic modification of this phrase in the phraseologized contexts with each its structural components. The analysis was done on the basis of the phraseographic and lexicographic works of the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries purpose of reproducing the moral and ethical standards of verbal communication according to colloquial and biblical norms.

Key words: word, Bible, idiom, paremiaes, ethics, speech etiquette.

У давніх слов'янських азбуках глаголиці й кирилиці більшість букв мала повнозначну назву, а порядок їх розташування утворював вислів, первинний текст (за М. Бахтіним). Порівняймо за глаголицею (за грецьким курсивом): **азъ боуѣкы глаголи добро ксть; добро ксть зѣло; како людия мыслите; наш онъ покон; рьци слово тврѣдо; вѣдѣ живѣте земля;** за кирилицею: **азъ боуѣкы вѣдѣ глаголи добро ксть; живѣте зѣло земля иже; како людия мыслите; наш онъ покон; глаголи добро ксть; добро ксть зѣло; како людия мыслите; наш онъ покон; рьци слово тврѣдо.** І це, очевидно, не випадково. Спробуємо перекласти сучасною мовою: **Я слова знаю мовити – добро є; живете зелом землі оцієї; як люди мислите; наш Він (с)покій; мов слово тврѣдо.** Не поспішаймо це твердження вважати філологічною містифікацією – згадаймо, як часто прагнемо до переконливості своїх і чужих слів: „Мов (кажи, тримай) слово тврѣдо!”; „Мовте знаючи!”; як люди віруючі усвідомлюють себе впевнено, бо „наш Він (= Господь) є спокій”; як хочемо знати: „Як, люди, мислите?”; щоб „жити із зела землі цієї” (згадаймо роль займенників **и(же), љ(же), ѡ(же)**); і який це безцінний дар: „я слово(м) мовлю” (*боуѣкы* у давніх текстах мало значення „слово”).

Спробуємо з'ясувати правомірність таких розмірковувань за допомогою фразеологізованих контекстів зі структурними компонентами лише одного вислову – **рьци слово тврѣдо** – у давній і сучасній українській літературній мові. Джерелами фактичного матеріалу є словники Б. Грінченка (Грінч.), В. Даля (Даль), фразеологічні словники М. Номиса (Ном.), І. Франка (Фр.), академічного фразеологічного словника української мови (ФСУМ) та 11-томного тлумачного словника (СУМ), словника-довідника з

етнокультури В. Жайворонка (Жайв.).

Відомо, фразеологізми творяться на базі вільних синтаксичних конструкцій, на базі сполучень слів, на базі народних оповідань, прислів'їв і приказок, на базі чужоземних фразеологізмів, а також на базі ... окремих слів. У цьому випадку „творення фразеологізмів можна пов'язувати з імплікацією-експлікацією: імплікація посилює знаковий характер мовної\ одиниці, експлікація – її експресивність (за В. Мокієнком). Розгортання окремих слів у фразеологізм відбувається шляхом нарощування вихідного слова в разі уточнення якогось його значення” [6, с. 112]. Отже, чи історичні слова *ректи*, *слово*, *твердо* „обросли” конкретизаторами, поширювачами, а чи zostалися цілісним відтворюваним стійким висловом з відповідним метафоричним значенням.

1. **Ректи** – *говорити, мовити, сказати* (Даль, с. 94), *говорить, сказывать* (Грінч., 11), *промовляти* (СУМ, VIII, с. 497). В.Даль подає низку похідних у словниковій статті про це слово, частина з яких є і в українській мові: *дорекать* – „договаривать”, укр. договорювати (*дорікати* – „докоряти” (кому чим)); *зарекать* – „давать обет”, укр. зарікатися (від чого); *нарѣкать* – „клеветать, оговаривать”, укр. нарікати (на кого) – звинувачувати; *обречь* – „приговорить”, укр. приректи (на що); *отречься* – „отказаться”, укр. зректися; *предрекать* – „предсказывать”, укр. передрікати (що).

У фразеологізмах і пареміях засвідчене слово *ректи* так: *Добре речеш, тільки в громаду не беруть* (Грінч. з посиланням на Ном., 11), *Не рікши му ліпше* – „оговорюються, сказавши про когось зле” (Фр., с. 15); *Рече та не втече* – „стій на своїм слові” (Фр, с. 15). У Далі пояснено *речь, реченье* як „слово, изречение, выражение, проповѣдь, устное обращение к слушателям” (Даль, с. 94): *речи слышали, да дѣла не видим; одна речь не пословица; и речисто, да не чисто; правда не речиста* (Даль, с. 94), тобто йдеться про значення „промова”, „промовисто”. А в статті *слово* цей лексикограф подає як стійку одиницю „рѣчи слово твердо” – „будь крѣпокъ в словѣ” як синонім до виразу „не дал слова – крѣпись, а даль слово – держись (его)” (Даль, с. 222). Саме ця інформація підтверджує, що „рѣчи слово твердо” – це фразеологізм, що утворився з трьох слів, які були самостійним висловом.

2. **Твердо (тврьдо)**. Оскільки обставина пояснює характер дії присудка, то з'ясуємо, чи є семантичні зв'язки цього слова як компонента фразеологізму з аналізованим висловом.

Б. Грінченко перекладає українське *твердо* як: 1) твердо, 2) крѣпко і 3) ясно, определенно, рѣшительно з одним прикладом: *М'яко стеле, та твердо спати*, посилаючись на М. Номиса (Грінч., с. 251). Саме третє значення може слугувати характеристикою мовлення, промовляння.

В. Даль пише, що *твердо* – це назва букви *т*, подає низку семантичних поєднань похідних слів: *твердый духом, нравом; твердое намерение, твердая память, твердо помнитъ, твердо знает, твердохонько врет* і, що для нас важливо – „*твердъ въ слове своемъ*”, тобто „мовить твердо” (Даль, с. 393-394).

І. Франко наводить низку порівняльних характеристик значення слова *твердий*: *твердий як залізо* – „людина незламної волі”, *твердий як кість* – „упертый, немилосердный”, *твердий як камінь (кремій, скала)* – „упертый” (Фр., 264), тобто не спостережено жодного зв'язку з словами „рішуче, ясно” і под.

Зате в одинадцятитомному тлумачному словнику слово *твердий* має багато різноманітних мікроконтекстів, зокрема й фразеологізованих. Ця словникова стаття є безсумнівним прикладом для розуміння поняття *широкозначність*, описуваного С. Терещенко: „Широкозначність, чи еврисемія (від давньогр. *εϋρος* – широкий) – це лінгвістичне явище лексико-семантичного рівня, яке характеризується розширенням семантичного обсягу слова для позначення різноманітного кола денотатів. Під широким

значенням розуміється цілісне значення з максимальним ступенем узагальненості, яка існує в мові (тобто в умовах ізоляції слова від мовленнєвого контексту), проте звужується й конкретизується в мовленні. В основі семантики таких слів лежить надзвичайно узагальнена й абстрагована ознака, завдяки якій стає можливим позначення безлічі предметів та явищ навколишньої дійсності” [5, с. 336].

Отже, *твердий* – це і фізична якість матеріалу, і фізично витривалий, сильний, дужий; і який має силу або свідчить про неї; і непохитний, духовно сильний, зі стійким переконанням; і рішучий, незламний, стійкий; і який не підлягає змінам, постійний; стійкий, впевнений, який добре знає що-небудь, володіє чимось; різко окреслений; прямий, рівний, розбірливий (про почерк); важкий, обтяжливий; міцний, глибокий (про сон). І в усіх цих виявах, крім першого, слово *твердий* має переносне значення, яке реалізується в мікроконтекстах, зокрема й фразеологізованих. В.Ужченко зазначає: „Семантичну й функціональну близькість слова і ФО підтверджує й лексикографічна практика, коли передаються об’єктивні зв’язки загального семантичного ядра названих утворень” [6, с. 49]. І далі: „У слова – лексичне значення, у фразеологізмі – своє специфічне фразеологічне значення (М. Алефіренко, В. Жуков, А. Мелерович), яке постає внаслідок метафоризації вільного словокомплексу (переінтеграції сем). Семантика слова переважно контекстно обумовлена, тоді як семантика ФО здебільшого не залежить від контексту” [6, с. 50]. Порівн.: *тверда земля, тверде дерево, твердо спати, твердо сидіти* і: *стати на твердий ґрунт* – „відчути впевненість”, *твердий горішок* – про складну, непоступливу людину; *твердий характер* – незламний, постійний; *тверда рука* – про людину владну, вимогливу; *тверде рішення* – яке не підлягає зміні; *тверда опора* – надійна (психологічна, моральна, матеріальна) опора; *стояти твердо на ногах* – мати знання і надійну роботу; *твердий крок* – впевнений, рішучий та ін. [СУМ, X, с. 46-49].

Є серед цієї широкосзначності і пошукувані структури: *тверде слово* і *твердий на слово* (СУМ, X, с. 47), тобто переконливе, обґрунтоване слово, яке не може бути змінене. Воно є таким, бо було сказане (речене) і почуте, людина зарекомендувала себе як мовець саме такою.

Звичайно, не всі словосполучення зі словом *твердий* є фразеологізмами, але їх лексична сполучуваність традиційна. Зацитуємо фрагмент праці В. Ужченка: „Проблема значення в лексикології настільки багатоаспектна й складна, що У. Вайнрах назвав один із параграфів про нього „Стан нашого невігластва”. Не менш складна й проблема фразеологічного значення – чи не найзаплутаніше у фразеологічній семантиці. Звертають увагу звичайно на своєрідність семантики порівняно із семантикою слова, на її синкретичність. „...Значення ж модизмів, – так Х. Касарес називає фразеологізми, – найчастіше не може бути вияснене з точністю. Їх варто приймати такими, як вони є, не намагаючись пояснити їх внутрішню суть” [6, с. 47].

Та все ж внутрішня суть така, що вона стосується давнього ставлення людини до оцінки мовлення (речення) співрозмовника як рішучого, переконливого і ґрунтованого на знаннях.

3. Слово. Цей компонент аналізованого вислову широко представлений як лексичними, так і фразеологічними значеннями в усіх опрацьованих нами джерелах. Зазначимо, що саме в тлумаченнях цього слова реалізовані семантичні зв’язки з двома попередніми. Ю. Степанов зазначає: „У семіотиці мова описується у трьох вимірах – семантики, синтактики, прагматики. Семантика має справу з відношеннями знаків до того, що знаки означають, до об’єктів дійсності і понять про них. Синтактика – з відношеннями знаків один до одного. Прагматика (дейктика) – з відношеннями знаків до людини, яка користується мовою. У своєму реальному бутті мова рівномірно розкривається у цих трьох вимірах” [4, с. 3]. У наших матеріалах знаходимо підтвердження цієї тривимірності,

оскільки маємо справу зі словом, словосполученнями і реченнями (прислів'ями і приказками) у різних стилістичних, експресивних зокрема, виявах.

„У більшості випадків, – пише Н. Гвішіані, – мовці користуються усталеними, суспільно усвідомленими способами вираження думки, що легко пояснити, оскільки неможливо охопити кожен мовленнєвий акт або ситуацію по-новому, тобто творчо. Що ж стосується „вільних” словосполучень, то вони символізують прагнення мовця до індивідуальності, несподіваності й оригінальності” [2, с. 375].

Слово – це „найменша самостійна і вільно відтворювана в мовленні відокремлено оформлена значеннєва одиниця мови, яка співвідноситься з пізнаним і вичленованим окремим елементом дійсності (предметом, явищем, ознакою, процесом, відношенням та ін.) і основною функцією якої є позначення, знакова репрезентація цього елемента – його називання, вказування на нього або його вираження”, – пише О.Тараненко [7, с. 612]. Наш матеріал засвідчує функціонування лексеми *слово* зі значенням і предмета, і явища, і ознаки, і процесу, і відношення – цебто мікроконтексти лексеми *слово* виявляють цілу низку характеристик за різними аспектами, якщо провести з ним на лексичному, фразеологічному і синтаксичному (паремійному) рівнях ряд операцій з суто прикладних потреб (що допускають учені – див. [7, с. 613]): з'ясувати ставлення людини до можливостей слова як феномена, який організовує спосіб буття і взаємин.

Яким бачить людина слово? Слово – *красне, добре, сильне, метке, гостре, крилате, медове, лагідне, золоте, ласкаве, чесне, прихильне, дороге, живе, коване, кругле, нове, останнє, перше, криве, марне, пусте, чорне, погане, жорстоке* тощо. У поєднанні з цими прикметниками якісної характеристики лексема *слово* вступає у фразеологізовані семантичні відношення, які можна схарактеризувати як суб'єктивну оцінку чужого мовлення.

Що здатне зробити слово? Слово можна: *давати, тримати, дотримувати, держати, кидати* (на вітер), *ламати, ловити, закинути, докинути, повертати* (назад), *забирати* (назад), *ковтати, випускати* (на вітер), *цідити* (слово за словом), *докинути, тягнути, замовити* (за когось), *обронити, марнувати*.

Словом же можна: *блудити* (“марити”), *крутити, наступати, займати* (викликати на бесіду), *обмовитись* (не обмовитись), *згадувати* (добрим, незлим, злим словом), *поминати /не поминати* (лихим словом), *мастити* (підлещуватись), *прислужитися* (добрим словом), *захлинатися, бути зв'язаним, убити і вилікувати, обізватися /не обзиватися, обмовитися /не обмовитись, перекинутись /не перекинутись, прохопитись /не прохопитись, обмінятись /не обмінятись* тощо.

Кожен українець знає такі фразеологізовані словосполучення, у яких „широкозначність як одна із складних семантичних категорій тісно пов'язана з категоріями абстрактності/конкретності, дифузності, багатозначності, омонімії, неоднозначності, відповідно й поняття, що їх формують, певною мірою перетинаються” [5, с. 336].

Чому історія мови витворила таку величезну кількість семантично зв'язаних контекстів для лексеми *слово*? Очевидно, тому, що Слово є первоначалом: „*Воно [Слово] в Бога було спочатку. І життя було в Нім*”; „*Слово сталося тілом і перебувало між нами, повне благодаті та правди, і ми побачили славу його (Бога-Сина), славу, як Однородженого від Отця*” (Біблія) (Жайв., с. 551-552); Слово святе (Ном., с. 473); *Словом Господь миръ создалъ, словом Иуда предалъ Господа* (Даль, с. 221); *Живи по Слову Божьему* (Даль, с. 221); *Да спасешся Словом* (Даль, с. 221); *И слово плоть есть* (Сынъ Божий – истина воплотилась) (Даль, с. 222).

Що значить слово для людини, у її спілкуванні, в її долі? „Функціонування слів, – вважає М.Гвішіані, – пов'язане з індивідуальним вибором засобів вираження мовцем. У

цьому розумінні слова символізують свободу носіїв мови, їх можливості самовираження, що помітно відрізняє лексику від граматики, яка є безапелляційною необхідністю і вимагає дотримання закону” [2, с. 375].

„Давня людина не відділяла слова від речі, і тому за словом, за назвою речі йшла і сама річ; віра в матеріалізацію слова, – нагадує В.Жайворонок, – збереглася й до сьогодні, бо саме на ній тримається віра в замовляння, побажання, прокляття” (Жайв., с. 551). Цей дослідник української етнокультури у своєму словнику-довіднику фіксує низку побажань, сталих конструкцій вітань, а також: *Добре слово дорожче багатства. Добре слово не коштує нічого* (Жайв., с. 551). *Лагідне слово сильніше дубини. Слова шкоти не нагородять. Слово не стріла, а глибше ранит* (Фр., с. 158). *Добре слово коштує не багато. Добрим словом мир проб’єш* (Фр., с. 156). *Словом человека не убьєшь. Слово не обухъ, въ лобъ не бьєтъ* (що суперечить загальноприйнятому: слово може вбити і може вилікувати). *Худое слово доведем до дѣла. Бритва скребетъ, а слово рѣжетъ. Сказанное слово – серебряное, несказанное – золотое. Слово – законъ, держись за него, как за коль. Птицу – кормом, человека – словом обманываютъ. Отъ слова не сбудется. Не по словам судятъ, а по дѣлам. Не я при слове, а слово при мнѣ. Слова нет, так спору нѣтъ. За слова голова гинетъ* (Даль, с. 221-222). *Слово не горобецъ, назад не вернеця* (...вилетіло, не піймаєш) (Ном., с. 564). *Слово иноє вовік не загойця* (Ном., с. 564). *Добре слово стоїть за завдаток. Слово – вітер, а письмо – грунт* (Ном., с. 473). *Коня кірують уздами, а чоловіка словами* (Ном., с. 198). *Рана загойтсья, зле слово ніколи* (Ном., с. 564) і т.д. *Слово жестокоє воздвигаетъ гнів* (Ном., с. 177). *Як слово не поможе, то і кий не дошкулить* (Ном., с. 98). *Хто од слова одскачить, коло того шкура обскачить* (Ном., с. 473). Як бачимо, слово застерігає, допомагає, погрожує, карає і т. ін. Воно дуже важливе, але без відповідного поводження з ним людина не виявить свою магічну силу.

Як же людина поводиться зі словом? Усе залежить від інтелектуального і морального її рівня, а саме: *Мудра голова не дбає лихий слова* (Ном., с. 564). *З доброї губи добре и слово* (Ном., с. 564). *Слова ёго густі, як день білі* (Ном., с. 566). *Він пан своєму слову* (Ном., с. 473) – що скаже, те й свято (Ном., с. 473) – тримає слово; *У кого калитка товста, у того мова проста* (Ном., с. 566). *На словахъ и такъ, и сякъ, а на дѣлѣ* никакъ (Даль, с. 222). *Слово бѣло, да дѣло черно* (Даль, с. 222). *Ангельські слова, а чортівська думка* (Фр., с. 156). *На словах мід, а на серці їдь* (Фр., с. 158). *Нема в тілі і сотого слова правди* (Фр., с. 158). *Слова, як медок, а від них іде холодок* (Фр., с. 159). *Де слова масні, там пироги пісні* (Фр., с. 157), *розкидатися словами, слово не розходиться з ділом* (ФСУМ).

Поведінка людини у слові, а отже бесіді, мовленні, спілкуванні характеризує людину і прогнозує ставлення до неї. Про людину надійну, яка дотримується обіцяного, не змінює позиції, кажуть: *держить* (тримає, дотримує) слово; *стояти на своєму слові; слово не розходиться з ділом; слова свого не скасувати*; про такого, що часто змінює свою думку: *брати* (взяти) слова назад; про дотепного, який легко й доречно добирає слова: *по слово у кишеню* (пазуху) *не лізе; меткий на слово; легкий на слово*; про мовчуна або здатного тримати таємницю: *не вирвеш слова; обценьками не вирвеш слова; не добитися слова*; про балакучу й безвідповідальну людину: *лінивий на слова; ані слова не писне; пускати слова на вітер*; про улесливого: *мастить словами*; про балакуна, який не важить словами: *ти йому слова, а він тобі десять; плетиво слів; то пусті слова – правди в них нема; слова масні, а пироги пісні*; про уважного: *ловити* (кожне) слово і т.д.

У фразеологічній збірці І. Франка (Фр.) 68 одиниць з компонентом слово, а в сучасному виданні словника фразеологізмів 276 одиниць, включно з варіантами лексичними і граматичними (СФУМ), що свідчить про його великі смислотворчі можливості. Є цей компонент у клятвах: *даю слово честі; слово честі; даю слово; у*

прокльонах: *захлиснув бись сі на тім слові* (Фр., с. 157); *подавись тими словами*; застереженнях: *шкода слів; шкода твоїх слів (на нього); він не варт доброго слова; не давши слова – держись, а давши – кріпись* (Ном., с. 473); як вставлювані конструкції: *не для (не ради) красною слівця; до слова прийшлося; до слова; не у гнів сеє слово; в двох (трьох) словах; у коротких словах; у вибаченнях: світилися би сі слова* (Фр., с. 159); *простіть за слово (що сказав); вибачайте у сім слові* (Ном., с. 574); *пробачте на цім слові; повірте на слові*.

Знаходимо у фразеологічних збірниках і семантичні паралелізми з висловом *рѣчи слово твердо*: В. Даль констатує, що *слово* – назва букви *с* (Даль, с. 222), „письменный знак”; а далі всі словники фіксують словосполучення *тверде слово*, тобто переконливе й незмінне; *твердий (міцний) на слово* (СУМ, IX, с. 479), *кресати словами* (СФУМ) – „говорити твердо, різко”; сюди ж тяжіють *гостре слово, гострий на слово, сильне слово, меткий на слово* (СФУМ), *скаже слово так, як витвердить* (Ном., с. 566). Антонімами виступають: *не вміти слова вимовити; не мни слова – говори просто* (Фр., с. 158); *цідити слова (крізь зуби)* (Фр., с. 160); *лепетати слова*.

В. Даль пояснив, що „слово є відтворення всередині себе світу”, що це бесіда, промова, проповідь, оповідь, розмірковування. І що „человеку слово дано, скоту нѣмота” (Даль, с. 221). Вважаємо, що всі фразеографи засвідчують зв'язок мови з філософією народного мислення, світорозуміння і світооцінки. І хоч вчені підкреслюють певну відмінність між лексикографом і філософом, проте вона не така вже й помітна, особливо коли йдеться про фразеологічні ресурси мови. А. Дж. Айер писав: „Так, лексикограф теж прагне дати інформацію про слововживання, але філософ відрізняється від нього тим, що ...він цікавиться не вживанням окремих висловів, а класами висловів; і тоді як пропозиції лексикографа – емпіричні, філософські пропозиції, якщо вони істинні, – зазвичай аналітичні” [1, с. 44]. У фразеології маємо справу якраз з аналітичними висновками зі спостережень за життям.

І ще одне принагідне спостереження. В українській мові, точніше, у вимові є слова „м'які” і слова „тверді”, тобто значення *твердо* як „впевнено”, „переконливо”, „зі знанням справи” зміщується до характеристики звучання, що залежить від звукового ладу слова. До „м'яких” зарахуємо слова на зразок церковнослов'янських *благовість, благодать, благословенний, благословляти, благо, блаженство, блаженний, благати*, а також: *літо, ліс, лілія, лелія, ляля, льоля, люлі*, „видихові” „огублені” слова: *мама, маю, вмю, волю, мало, мило, милий, милість*. „Твердимі” вважаємо: *гріх, грізний, гризти, гризота, грязь, грузь, грак, грубий, гриб, грудний; тривати, тримати, трицати, троцити, трясти, тривога, тратити, торкотати; крик, кричати, крига, крижина, кривий, круглий, крупний; бриніти, бродити, брід, брак, бризки, бридкий, бреше, бракувати* та багато інших.

Чи має сенс цей абзац без спеціального його лінгвістичного аналізу? Має. У тому сенсі, що коли ми говоримо „речи (мов!) слово твердо”, то маємо на увазі змістову характеристику, функціональну якість, вартісність виголошеного, промовленого, заявленого, проповідованого і т.д., а не орфоепічну, артикуляційну їх характеристику, яка може бути означена як „різке, самовпевнене, зверхне, цинічне” і т. ін. мовлення. Отже, уже в давні часи в азбуці була закладена морально-етична настанова, яка передбачала відповідальність мовця за свої слова, їх зміст, форму й експресію виголошення тощо.

Подані тут фразеологічні матеріали, систематизовані під гаслом „рѣчи слова твердо”, могли б компенсувати нестачу мовленнєвих ресурсів сучасних українців, які реалізують або є слухачами і читачами пустопорожніх, безвідповідальних, зверхніх або ж агресивних, загрозливих, самовпевнених гасел, промов, обіцянок, ухвал і под., які нівелюють основні норми поведінки зі словом. А вони закладені як настанови і як застереження вже у

Святому Письмі. Напр.: „Марноту говорять один до одного, їхні уста облесні, і серцем подвійним говорять” (Пс., 12:3) – „Господні слова – слова чисті, як срібло, очищене в глинянім горні” (Пс., 12:7); „Легідна відповідь гнів відвертає. Язык мудрих – то добре знання, а уста нерозумних глупоту висловлюють” (Пс., 14:15); „... вухо слова випробує, а піднебіння їжу коштує” (Йова, 34:3); „Пастка злого – в гріху його уст, а праведний з утиску вийде” (Пр., 12:13); „Убогий говорить благально, багатий же відповідає зухвало” (Пр., 18:23); „Хто вважає на слово, той знайде добро, хто ж надію складає на Господа – буде блаженний” (Прип., 16:20); „Неправди уста мої не говоритимуть, язык мій не скаже омані!” (Йов, 27:17); „О Тимофію, бережи передання, стережися марного базікання та суперечок знання...” (Тит, 6:20) і т.д.

Усе, що написано в Писанні, спрямоване на вдосконалення людини, якщо людина цього прагне і сприймає прочитане як заповідь давню, як „слово, що чули його від початку” (Ів., 1:4). І, як можна вже помітити і з цих небагатьох біблійних цитатій, воно, це слово, знайшло свої численні модифікації у народній фразеології, у всіх ресурсах мови.

Література

1. Айер А.Дж. Язык, истина и логика / Пер. с англ. В.А.Суровцева, Н.А.Тарабанова / Под общей ред. В.А.Суровцева. – М. : Канон, 2010. – 240 с.
2. Гвишиани Н. Фразеология в составе лексического сопоставления // Язык. Культура. Общение : Сб-к научн. трудов в честь юбилея С. Г.Тер-Минасовой / Отв. ред. Г.Г.Молчанова. – М. : Гнозис, 2008. – С. 375-383.
3. Станівський М.Ф. Старослов'янська мова. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1964. – 470 с.
4. Степанов Ю.С. В трёхмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / отв. ред. В.П.Нерознак. – Изд. 2. – М. : Кн. дом „Либроком”, 2009. – 334 с.
5. Терещенко С. Широкозначність як семантична категорія // Семантика мови і тексту : матеріали Х міжнар. науково-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 336-338.
6. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Посібник. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 398 с.
7. Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2, виправл. і доп. – К : „Укр. Енциклопедія”, 2004. – 824 с.

Джерела

- Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – В 4-х т. – Т. 4. – М. : Русский язык, 1981. – 484 с.
- Грінч. – Словар української мови / Упор. Б.Грінченко: У 4-х т. – Т. 4. – К. : АН УРСР, 1958. – 964 с. (фототипічне вид. 1907-1909 рр.).
- Фр. – Галицько-руські народні приповідки / Зібрав, упорядив і пояснив Др. Іван Франко. – У 3-х т. – Вид. 2. – Т. 3. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2007. – 700 с.
- Жайв. – Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К. : Довіра, 2006. – 707с.
- Ном. – Українські приказки, прислів'я і таке інше: Збірники О.В.Марковича та ін. / Укл. М.Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
- СУМ – Словник української мови: В 11-ти т. – Т. VIII. – К. : Наук. думка, 1977. – 928 с.
- СУМ – Словник української мови: В 11-ти т. – Т. IX. – К. : Наук. думка, 1978. – 916 с.
- СУМ – Словник української мови: В 11-ти т. – Т. X. – К. : Наук. думка, 1979. – 658 с.
- СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / Укл. В.М.Білоноженко, І.С. Гнатюк та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – 1098 с.